

PUSI WAWANAKA, PUSI SARNAQAWI

AYMARA

eligevivir
— SIN DROGAS —

PUSI WAWANAKA, PUSI SARNAQAWI

Mä Jiwaki sayt'utana Chili sutixa jakapxtana, ch'isi, waña, junt'u pachanaka utjiwa, chuxña uraqinakapa, manq'anakapa sarnaqañanaka. Ukata Jichhüruxa sarnaqawinaka uñt'apxatawa pä imillanaka pä yuqallanaka, ukanxa wali yaqha markätawa... jumaru kikipäpunipxiwa.

Putiri Markalla, suma alaya Chilita, ukaru sapa jallupachanxa jalluski, mä yuqallaxa jakasi phisqa maraniwa Aruwiri satawa, aymara aru "yarawiku" sañawa muni. Yatichaña uta chikaki sariwa yaqha imillanaka yuqallanakampi ukaru taqi kunasa yatxataña yatiqapxiwa.

Jayp'unakanxa, tataparü chikawa sari allpachunaka uñjanaru uka qulluna manqt'asipxiwa. Aruwiri sapüru mä wayaqa apnaqapxi jupa pachpanxa. K'umarä manq'anaka suma chhuwa umalla wakiyasipxiwa. T'ant'allanaka thixiña juphata, ch'uqillanaka qhathita, muxsa achunakampi ch'ama churchixa qullunaka makatañataki ukampisa qulluna saraqañatakixa.

Aruwiri wali munana amtäwipaxa chuyma aru lurayaña akhamata siwa:

*K'umara manq'asta,
muxsa achunakampi uraqpachana
k'umaratakiwa ch'amanitakiwa
Qulluna yatiqaña utana.*

Inti jalanta Chili mä markalla utjiwa thiya lamara qutana Tirúa satawa. Ukana Millaray Sayen awichapampi qamasipxi, Mapuche aruna “warmi jach’a chuymani” sañawa.

Jupanakaxa chikaki walja yatxaptapxi ukata awichapa juparu uñjiwa mamapa irnaqipana thiyana lamara qutana chawlla katurinakata.

Millaray wali suma munapxi, sutipaxa “quri panqara” sañawa muni, ukasti awichapa wilamasinaka sarnaqata arsusiwa ukhamasa markapata, ukhampisa jupaxa k’ananakama luriwa jach’a chiyarampi ñik’utamana. Pachpa sarnaqañanaka awichapa ist’asi ukampi awichaja ukhama nayaranu sitäna sanuqapxayana. Sapa mayni k’anaxa pankajamawa ukana janiwa sarnaqaña jank’aki armañjamäkiti. Millaray wali suma muniriwa, wali sutinaka qillqatanakawa taqi kunakanasa: alinaka, challwanaka, qalanaka ukhamaraki waranaka.

Jupaxa taqi yatxatañataki muniwa, jilanxaa wakischini, uka yatiyi arsuñaparakiwa.

Oceano Pacífico taypina, qutanaka Chili uñjati, mä jiwaki wat'a utjiwa Rapa Nui satawa, ukaru Pau jakasi, mä imillaxa suxta maraniwa panqaranaka munasi. Sutipa "panqara" sañawa muni.

Niya wali suma munapxi isi isista panqaranakampi, wayaqalla panqaranakampi yaqhipa panqara jiwaki chiyara nik'utapa k'achañapataki.

Mä uruxa, yatiqaña utana, imillanaka yuqallanaka wali kusionpxi ukata machaqa yatichiri purini yaqha markanta ukasti Pau amuyi kunanaka waxtaña jiwaki wallqanaka panqaranakata Karone Tiare sutiniwa, jupaxa wali suma lurasña yatiwa.

Pua wila masinakaparu panqaranaka chikart'asi yatichäwayi, janq'u tiare laphi tii ukata walja yaqha panqaranakaxa. Ukhamaxa kunjamasa laphinakanxa lurañani ukhamaraki chinulla luras janiwa saraqañapataki. Mä machaqa yatichiri puri, wali kusisitawa jiwaki wallqanaka imillanaka yuqallanaka waxt'iwa.

Mä Loa jawiraxa yuriskäna, Atacama wasara taypina, awki taykampisa jakasi jisk'a Asiri, qhichwa aru markapana "larusiri" saña muni. Jupaxa ukhamawa, ch'umphi, chiyara ñak'utani ukata jach'a lart'ani larüwi wali sumawa.

Asiri t'ijnaqasi, anati, thuqtasi ukasti janiwa arskiti, ukhamasa amparanakapa unxtayiwa aru arst'awi muni. Masinakaja inasa janiwa amuykiti, mä qhana sumthapiyaña katupxi: mä laphi churiwa walja qillqañanaka Asiri jamuqasi taqi kunasa muni, mä muxsa achu, mä qhumanta inasa mä panqara.

Jallu pacha uruna, markana jallusiki, yatiqiri masinaka yatiqaña utata mä jach'a ampi suma mayisipxi:

—Munata masi Asiri, Awki Willka jamuqama, Tata Willka jamuqama.

Asiri wali jach'a luriwa, Q'illu mä k'allk'u achujama. Jak'a utaru jamuqa apapxäna ukaru aptasipxi mä wali jaya, ukata alaxa pachaxa phaxsarasiwa.

Asiri janiwa arskiti, ukata taqi masinakapa amuyasipxiwa ukhamasa mä lart'ani larüwi wali suma jupaxa churiwa.

Aka pusi jiwaki sarnaqawinaka akaru puripxiwa,
jaya uraqita jutapxäna juma pachpa markata. Uka
Imillanaka yuqallanaka Janiwa kikipàkiti ukhamaraki
juma kikipakiwa, k'umara manq'asta, wali suma nayra
sarnaqawinaka ist'asta, taqi jiwaki kunanaka lurasina
yatsutatawa lart'asta chuymampixa ist'apxtama.
Ukata inasa yaqha uruxa jupanakanxa uñt'apxiritama
ukatakixa suma siwsawinaka ullañtasinxaxa tukuyapxtana.

eligevivir
— SIN DROGAS —

